

17. Erosioon renditalu maadel. Walkeri maakond, Alabama, 1937. aasta veebruar. (Kongressi raamatukogu, LC-USF346-025121-D).

preta, võib katta tervelt kümnendikku Amasooniast. See troopikas äärmiselt tavatu muld mitte ainult ei suutnud mitme aastatuhande jooksul toita hiigelasulaid, vaid ka tekkis tänu tihedale inimasustusele. Et kohalik pinnas oli toitainevaene, aga kuidagi tuli ära elada, tegid Amasoonia elanikud oma mulla usina kompostimise ja mulla hooldamise abil paremaks.

Jõeäärsetel madalatel küngastel lasuv *terra preta* sisaldab rohkelt savinõukilde, puusütt ning tõendeid väljaheidete, orgaaniliste jäätmete, kalajäänuste ja loomaluude järjepidevast kompostimisest. Arvukad matuseurnid tõendavad, et maa viljakusse panustasid ka kadunukesed. Kõige vanemad *terra preta* lademed on üle kahe tuhande aasta vanad. Sellise mulla tekitamise oskus levis umbes tuhande aasta jooksul ülesvoolu ja osutus nii kasulikuks, et piirkonnas, kus varem olid elanud väikesed liikuvad hõimud, tulid edukalt toime paiksed inimesed.

Terra preta on keskmiselt 30–60 cm paksune, kuid võib ulatuda ka enam kui 1,8 m sügavusele. Erinevalt troopikas levinud alepõllundusest segasid amasoonlased puusöe mullaga ja kasutasid edaspidi põlde

kompostimisväljakutena. Naabruse muldadega võrreldes kaks korda enam orgaanilist ainet sisaldav *terra preta* säilitab paremini toitaineid ja sisaldab rohkem mikroorganisme. Mõni mullaökoloog arvab, et amasoonlased lisasid komposteerumisprotsessi käivitamiseks põldudele mikroorganismiderikast mulda nagu pagarid lisavad taina kergitamiseks pärm.

Amazonase ja Rio Negro ühinemiskoha lähistelt Açutubast võetud *terra preta* radiosüsiniku dateeringust teame, et paik oli asustatud pea-aegu 2000 aastat. Must muld moodustus umbes aastatel 360 eKr kuni vähemalt 1440 pKr. Kui maadeavastaja ja konkistadoor Francisco de Orellana 1542. aastal Amazonast pidi reisis, möödus ta üksteisest vaid „ammulasu kaugusel” paiknenud hiidasulatest. Tapajõe jõe suudme lähedal põgenesid Orellana konkistadoorid ühe niisuguse asula elanike hordide eest. Sealne *terra preta* laiub kümnetel ruutkilomeetritel ja võis toita mitutsadat tuhandet inimest.

Geograaf William Denevani väitel juurdus alepõllundus, mille ühe osana kolitakse põllud iga kahe kuni nelja aasta järel uude kohta, Amasoonias alles üsna hiljuti. Denevan kinnitab, et kivist tööriistadega oli aina uute puuhiiglaste langetamine liiga vaevarikas ja ebapraktiline. Tema arvates viljelesid amasoonlased selle asemel intensiivset agrometsandust: kasvasid vilja- ja tarbepuid ning nende all alustaimestikuna põllukultuure. Need kaitsesid üheskoos põlde erosiooni eest ja tekitasid ajapikku rammusa musta mulla kihi.

Arvatavasti moodustus *terra preta* nagu kõige tavalisem aianurga kompostihunnik – puutuha ja biolaguneva prügi segunemisel mullaga. Sarnast mulla tumenemist ja viljakuse kasvu on täheldatud ka Tai kirdeosa džunglikülade ümber. Põliskogukonnad ei lasknud tulel kunagi kustuda ja sealsed *terra preta* lademed on läätsekujulised, mis näitab, et toitainerikas muld ladestus pigem küla sees kui ümber. *Terra preta* suhtelisel kõrge fosfori- ja kaltsiumisisaldus viitab tuha, kala- ja loomaluude ning uriini lisamisele. Et *terra preta* kiht түseneb 10 aastaga hinnanguliselt sentimeetri võrra, võis 1,8 m paksuse kihi moodustumiseks kuluda mitu tuhat aastat püsivat inimasustust. Tänapäeva Brasiilias kaevandatakse *terra pretat* ja müüakse tonni kaupa linnastunud piirkondade aiamullaks.

Olgu erosioon katastroofiliselt kiire või venigu teosammul – maast elatava inimasustuse jaoks on selle tagajärjed alati laastavad. Kõik muu – kultuur, kunst või teadus – celdab, et põllumajandussaadusi on piisavalt.